

Forum socijalna demokratija
Vizije i opcije za JIE

2

Nova politička
ekonomija

evropskog(*ih*)

socijalnog(*ih*) modela

- Održiva rješenja za krupne probleme sa kojima će se suočiti moderna društva mogu biti samo socijal-demokratska. Ali, kako to kaže *Patrick Diamond*, direktor «*Policy Network*»-a, socijal-demokratija ih prvo mora razraditi. Socijalna država 20. stoljeća nije u skladu sa novim izazovima...

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

Šta u današnjem globalizovanom svetu znači socijaldemokratija?
Šta znači socijalna demokratija?

Da li i dalje postoji dovoljno interesovanje građana za politiku?
Da li se ono može ponovo probuditi?

Da li su privredna dinamika i socijalna pravda kompatibilni?

Koje konkretne politike su se pokazale primenljivim?
Koliko su one bile uspešne?

Ova i druga pitanja su važna u svim regionima na svetu. Edicijom publikacija „**Forum socijalna demokratija – vizije i opcije za jugoistočnu Evropu**“ Fondacija Fridrih Ebert (Friedrich-Ebert-Stiftung) želi da da svoj doprinos debati koja se u jugoistočnoj Evropi vodi na ove teme. Publikacije će biti praćene forumom na internetu (www.forum-social-democracy.org). Pozivamo sve čitaoce da uzmu aktivno učešće u ovim debatama.

Fondacija Fridrih Ebert
Kancelarija u Sarajevu
Subula Avde 7
71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina

Fondacija Fridrih Ebert
Kancelarija u Beogradu
Simina 1
11000 Beograd
Srbija i Crna Gora

Fondacija Fridrih Ebert
Kancelarija u Zagrebu
Praška 8
10000 Zagreb
Hrvatska

- Tekst je objavljen na makedonskom, albanskom, bugarskom i rumunskom jeziku.
- Svi tekstovi se mogu pronaći na internetu na www.fes.org.yu

'Krizna i izbor u evropskoj socijaldemokratiji': Nova politička ekonomija evropskog(ih) socijalnog(ih) modela

Četiri strateška pomaka

Rješenje socijalne države nastalo nakon 1945. godine više nije adekvatno za današnji svijet. Razmjeri budućih izazova su očigledni: intenziviranje međunarodne konkurencije, ostarjela populacija, promjena uloga spolova u domaćinstvima i na tržištima rada, nove tehnologije, rastuće društvene tenzije i sve dublje nejednakosti. Ukoliko lijevi centar nastavi da samo brani postojeća prava u socijalnoj državi i rješenja o raspodjeli, on neće biti sposoban da reagira na adekvatan način.

Umjesto toga, socijal-demokrati moraju početi sa oblikovanjem nove političke strategije koja se razlikuje od političke agende.[1] To uključuje četiri strateška pomaka:

1. Snažna socijalna država je preduvjet za poduzetničku ekonomiju

Socijal-demokrati trebaju progresivno tumačenje koje povezuje ekonomsku i socijalnu politiku. U samom središtu socijal-demokratske argumentacije stoji ideja da je snažna socijalna država preduvjet poduzetničke ekonomije i da je dopunjava. To iziskuje aktivnu politiku tržišta rada, brigu o djeci i ravnotežu između posla i života kao put u pravcu ekonomskog napretka. Kao što to kaže Göran Persson, švedski premijer, «Socijalna država doprinosi slobodi i poduzetništvu ljudi. Ljudi koji se osjećaju sigurni imaju hrabrosti probati nešto novo».

2. Inkluzivni penzioni sistem, univerzalna briga o djeci i snažna odredba o roditeljskom odsustvu

Socijal-demokrati se moraju fokusirati na izgradnju progresivnih institucija za budućnost, kao što su to radili posljednje pola stoljeća: inkluzivan penzioni sistem, univerzalna briga o djeci, snažna odredba o roditeljskom odsustvu. U Ujedinjenom Kraljevstvu (UK), Laburistička vlada gradi nacionalnu infrastrukturu centara za brigu o djeci. Oni pružaju podršku ne samo roditeljima i djeci, nego na taj način usađuju i društveni kapital. Oni uvezuju socijal-demokratske vrijednosti u tkivo društva, i malo je vjerovatno da će ih buduće vlade demantirati ili ukloniti.

3. Evropeizacija traganja za socijalnom pravdom

U svijetu koji se globalizira, socijal-demokrati moraju oblikovati instrumente politike i koordinirati djelovanje preko tradicionalnih granica države nacije. Težnja ka socijal-demokratskom 'Keynezijanizmu u jednoj zemlji' pokazala se iluzornom. EU i međunarodne institucije, više generički, postaju od ključnog značaja za ostvarivanje naših ambicija o socijalnoj pravdi u 21. stoljeću.

4. Zadovoljiti potrebe većine

Konačno, socijal-demokrati moraju utemeljiti socijalne države koje zadovoljavaju potrebe većine, a ne samo manjine koja je siromašna. U oblastima kao što su briga o djeci i penzije, potrebno je dati većini značajan ulog u progresivnim institucijama.

Iznad svega, socijal-demokrati trebaju trajnu viziju dobroga društva koje se zasniva na etosu sigurnosti i solidarnosti temeljenih na argumentima, analizi, politici i strategiji. Oni moraju i dalje pobjeđivati desnicu svojim snažnim progresivnim argumentima.

Reforma je prijatelj veće socijalne pravde u Evropi, a ne njen neprijatelj

Kod bavljenja socijalnim modelom, naša polazna tačka bi trebala biti priznanje da je debata o reformi u Evropi pogrešno fokusirana na pitanje održivosti socijalne države: da li će evropski socijalni model preživjeti i da li on to zaslužuje? Naravno, postoje vrlo realni ekonomski i konkurentski izazovi sa kojima se suočava Evropska unija.

Ali to je pogrešno polazište; desni centar je stvorio lažni izbor, opravdavajući reduciranje socijalne države potrebom da se omoguće globalizacija, svjetska trgovina i prilagođavanje na ekonomske promjene.

Nema bilo kakvih ubjedljivih dokaza koji ukazuju na to da socijalna država postaje nekonkurentna ili neprihvatljiva usljed ovih vanjskih pritisaka. Zapravo, debata o reformi ESM treba da se odnosi na to kako reforma tih modela preraspodjeljuje mogućnosti, pomaže ugroženima, štiti marginalizirane i jača socijalnu pravdu u Evropi. Reforma je uistinu prijatelj veće socijalne pravde u Evropi, a ne njen neprijatelj.

Ali socijal-demokrati trebaju uvjerljivije uokviriti svoje argumente u korist reforme, odražavajući ove ključne prioritete socijalne pravde. To je općepoznato jedan nejasan koncept, ali njemački politolog Wolfgang Merkel je sačinio listu pet prioriteta socijalne pravde u postindustrijskom društvu:

1. Borba protiv siromaštva – ne samo ekonomske nejednakosti, nego na temelju činjenice da siromaštvo (uporno siromaštvo) ograničava sposobnost pojedinca da bude samostalan i samouvjeren.

2. Uvođenje najviših mogućih standarda za obrazovanje i obuku, usađenih u jednak i pravičan pristup za sve.
3. Osiguranje zaposlenja za sve koji žele i sposobni su da rade.
4. Socijalna država koja pruža zaštitu i dostojanstvo.
5. Ograničavanje nejednakosti u prihodima i bogatstvu ukoliko oni sprečavaju ostvarivanje prva četiri cilja ili ugrožavaju koheziju društva.

Ono što branitelji status quo situacije moraju shvatiti jeste da se evropski modeli socijalnog kapitalizma ne podudaraju u potpunosti sa ovim osnovnim principima socijalne pravde. Trenutno: [2]

- U većini zemalja članica EU ne postoji više puno zaposlenje. Čak i zemlje sa visokom stopom zaposlenosti poput Švedske i UK imaju problema sa neaktivnim stanovništvom u radnoj dobi i sve većim zahtjevima za beneficijama na osnovu bolesti i invalidnosti.
- 1 Osiguranje protiv socijalnih rizika je vrlo pristrasno: sistemi socijalne zaštite daju osiguranje protiv «starih» rizika kao što su kratkoročna nezaposlenost, bolest i siromaštvo u starosti, ali ne toliko i protiv «novih» rizika – samohrani roditelji, raspad veze i nesposobnost u starosti.
- Poremećen je odnos pravičnosti između generacija, jer penzioneri prolaze bolje, dok je u

- porastu siromaštvo u porodicama sa djecom i siromaštvo među djecom širom Evropske unije.
- Sistem industrijskih odnosa štiti privilegiranu internu radnu snagu putem snažnih sindikata i kolektivnih sporazuma, ali isključuje starije i ranjivije radnike u konkurentskoj uslužnoj ekonomiji.

- Nejednakosti u prihodima i bogatstvu su u porastu u EU prema izvještaju Esping-Anderson-a, a naslijeđena socijalna ugroženost postaje sve više ukorijenjena među djecom. Stopa siromaštva među djecom u EU je i dalje u porastu.

Održavanje postojećih socijalnih država više nije dovoljno za jačanje socijalne pravde

Još jedan niz faktora koji uzrokuju krizu u socijalnoj državi odnosi se na pojavu ogromnih aktuarskih i strukturalnih izazova u proteklih 20 godina.

Socijalna briga u budućnosti morat će se suočiti sa ogromnim egzogenim promjenama – društvo koje sve više stari zahtijeva da se ponovno uzmu u razmatranje tradicionalne koncepcije penzionisanja; pojava načina života nakon oskudice; socijalne promjene kao što je slabljenje tradicionalne porodice; i slabi učinak evropske ekonomije nakon početka 1990-tih godina.

- Pogledajmo populaciju koja je sve starija. U današnjoj EU – 25, preko 70 miliona ljudi je starije od 60 godina, što predstavlja 20% stanovništva. Preko 30% ljudi je starije od 50 godina. U prosjeku, ljudi žive duže, ali glavni razlog je nizak natalitet. Ako uporedimo EU sa SAD, mada EU ima 455 miliona stanovnika u poređenju sa 295 miliona u SAD-u, SAD će praktično stići EU sredinom ovog stoljeća ukoliko se nastavi postojeći trend.
- Omjer pretilih ljudi u EU danas je 18%, u poređenju sa 25% u Americi. Pretilost vodi dijabetesu, čime se pojačava pritisak na zdravstvene sisteme. Općenito, hronična oboljenja, pušenje, srčane bolesti, dijabetes i rak – koja predstavljaju 75% svih bolesti, uzrokovana su češće načinom života nego infekcijama.
- U većini zemalja EU, stope razvoda su više, a stope vjenčanja niže nego u prošlosti. Porodice

su mobilnije i sa manje širih rodbinskih veza koje su nekada predstavljale izvor društvene podrške. Također smo svjedoci porasta omjera «nekonvencionalnih porodica»: žene koje same rađaju djecu i parovi istog spola. 1980. g., u UK, 12% sve djece se rađalo izvan braka; 2004. godine ovaj broj se povećao na 42%.

- Postoje nove kategorije siromaštva i oskudice u svim industrijskim zemljama: doseljenici, zakoniti ili ne, koji su podložni eksploataciji; razorene porodice i slabe zamjenske porodice; mentalno oboljeli; i žrtve nasilja, posebno žene koje su izložene porodičnom nasilju, kao što je to nedavno otkrio Geoff Mulgan u izvještaju za «Young Foundation» (www.youngfoundation.org.uk). U pogledu žena u UK, starosne dobi između 19 i 44 godine, porodično nasilje danas predstavlja glavni uzrok smrti – ispred raka i saobraćajnih nesreća. Također ima mnogo mladih sa ogromnim nezadovoljenim potrebama.
  - Prema pesimističnim komentatorima, u posljednjih 20 godina došlo je do oštrog pada u potencijalu rasta EU, sa 2,4% početkom 1990-tih na manje od 1% u periodu 2000.-03., što predstavlja novu vrstu pritiska na javne rashode.
- Dakle, u svim društvima se javljaju snažni pritisci koji su u porastu unutar tih društava i na ta društva. Zapravo, nastojanje da se održi status quo u socijalnim državama i socijalnim modelima Evrope više nije dovoljno da bi se ojačala socijalna pravda.

Ka novom kompromisu između individualizma i solidarnosti

Nema razloga da socijal-demokrati gube povjerenje u ideju aktivne države kao efikasnog instrumenta socijalne pravde i ekonomske modernizacije. Trajni ideali socijalne države – solidarnost, jednakost, sloboda – jednako su valjani i danas kao i prije sto godina – ali institucije i programi moraju biti obnovljeni za 21. stoljeće.

To zahtijeva od socijal-demokrata da se intenzivnije usredsrede na izazove budućnosti; što znači, i na izazove koji dolaze nakon još nekoliko decenija. Pomenuti trendovi – ostarjelo društvo, raspad tradicionalne porodice, relativno slabljenje evropske ekonomije – ostatak će jako izraženi. Ali lijevi centar mora biti odlučan da djeluje u skladu sa svijetom koji se mijenja, jer se politički pejzaž brzo razvija i formiraju se novi izazovi, a oni će imati nemjerljiv utjecaj na evropski socijalni model.

- Utjecaj veće etničke i kulturne raznolikosti na evropske socijalne države;
- Porast kulturnog i ekonomskog individualizma sa sve većim zahtjevima za samostalnošću i samoostvarenjem;
- Konkurentski izazov novih zemalja članica u Istočnoj Evropi, Indije i Kine – što uzrokuje

strahovanja u vezi sa evropskim načinom života.

Izazovi su složeni, isprepleteni i ne baš najbolje shvaćeni u velikom dijelu Evrope – čak ni među ekspertima. Također postoje i kontra-trendovi, kao i vitalne nijanse.

U samom središtu ovih budućih izazova nalazi se tema novog zajedništva – koja izmiruje težnju pojedinca za samostalnošću i slobodom izbora, sa koristima i odgovornostima zajednice: ukratko, jedan novi kompromis između individualizma i solidarnosti u modernom dobu.

Prije svega, moramo imati na umu da manje poslušan, a sve više demokratski svijet prijeti unošenjem krize legitimnosti u politiku koja nastoji održati tradicionalni odnos između građana i države. Socijal-demokrati prečesto upadaju u klopku vjerovanja da se takav odnos može zamrznuti u vremenu. Pošto institucije koje su oblikovane za prethodno doba izgledaju sve manje sposobne da reagiraju na pritiske i izazove današnjeg svijeta, desnica sve više pojačava svoje napade. Ipak, naš imperativ ne mora biti da odbijamo ulogu države, nego da je reformiramo.

Raznolikost naspram solidarnosti: izazov koji ne treba ignorirati

Prvi trend kojim ću se detaljnije pozabaviti – i koji će u narednim godinama bez sumnje biti sve izražajniji – jeste odnos između socijalne države, etničke pripadnosti i raznolikosti. Naravno, ovo je izuzetno kompleksan i sporan teren.

Ali statistike otkrivaju mnogo toga. Broj stranih državljana u Zapadnoj Evropi porastao je sa četiri miliona 1950. godine, na 21 milion u 2000. godini. Danas, u razvijenim zemljama jedna od deset osoba je doseljenik. Broj državljana zemalja koje nisu

članice EU u Evropi porastao je sa 8,4 na 13 miliona od 1985. godine. Naravno, mi bi kao ljevica, trebali biti opredijeljeni za integraciju:

- Priznavanjem raznolikosti kako među doseljenicima tako i među domaćim stanovništvom.
- Sprečavanjem diskriminacije, rasizma i eksploatacije.
- Osiguravanjem jednakog pristupa vladinim uslugama.
- Poticanjem učešća u svim društvenim područjima.
- Olakšavanjem političkog učešća i pretvaranjem doseljenika u pune građane ovih država.

Međutim, moramo uzeti u obzir sve veći skepticizam u matrici stanovništva u zapadnim industrijskim društvima u pogledu liberalnog multikulturalizma koji je začeo 60-tih i 70-tih godina. U mnogim zemljama podrška tome je u opadanju.

Potrebno je priznati da se u međuvremenu pojavio niz moralnih i političkih dilema za socijal-demokrate, potaknut stapanjem dva historijska društvena eksperimenta u proteklih 50 godina. Prvi je moderna socijalna država i zamisao o zajedničkom korištenju resursa sa strancima kao jednakim građanima. Drugi jeste porast i slavljenje društvene, etničke i rasne raznolikosti i razlika – i

otvorenijih granica koje doprinose većoj raznolikosti u modernim liberalnim državama[3].

Ovo je dovelo do nekih progresivnih dilema za lijevi centar nakon 1970. godine. Najizraženija je navodna tenzija između solidarnosti i raznolikosti. U suštini, kako se tvrdi, što je slabiji osjećaj uzajamne pripadnosti, sve smo manje skloni da podržimo velikodušnu socijalnu državu.

Ustvari, razmjeri socijalne države u Evropi su ostali na historijski visokim nivoima, čak i uz porast raznolikosti svih vrsta. Ali naučni rad sociologa Roberta Putnama i Alberta Alesina ukazuju na postojanje negativnog kompromisa između rasne i etničke raznolikosti, i kolektivnog izdržavanja na osnovu uzajamnosti i solidarnosti.

Kombinirani efekat rastućeg blagostanja, ostarjelog društva i erozije historijske klase i nacionalnih solidarnosti će dovesti do sužavanja socijalne zaštite, posebno preraspodjele putem socijalnih davanja.

U prošlosti, socijal-demokrati su bili nespremni da se suoče sa pitanjima sigurnosti i identiteta. Oni pretpostavljaju, ne bez razloga, da jačanje profila ovakvih preokupacija koristi političkoj desnici – ali ljevica mora neutralizirati ta strahovanja, pa čak i preokrenuti ih u prednost ukoliko se želi postići procvat socijalnog modela u budućnosti.

Rast kulturnog i ekonomskog individualizma

Drugi trend je rast kulturnog i ekonomskog individualizma i njegov utjecaj na kolektivno izdržavanje i državno finansiranje javnih usluga.

Tvrdnja da socijalni trendovi čine pojedince manje sklonima kolektivističkim rješenjima danas je veoma rasprostranjena. Ekonomska teorija diktira da sa porastom raspoloživog prihoda, ljudi žele investirati sve veći dio svojih prihoda u usluge kao što su zdravstvena zaštita i obrazovanje, i da to radije čine privatno nego putem države – potičući opasnost od pojave pobune poreskog obezniaka srednje klase koja je zavlada u SAD-u.

Očigledno je da u posljednjih 50 godina pojedinci sve više slijede svoje težnje, ostvarujući sve veću kontrolu nad vlastitim životima nego što je to

bio slučaj u masovnoj industrijskoj ekonomiji 50-ih. Međutim, nije to puki individualizam «besplatan za sve». Naprotiv, to ukazuje na želju da se aktivnije gradi lični životni put, vidljivu u novim zahtjevima za samostalnošću i oslobađanjem osobnog identiteta u posljednjim decenijama.

Sve češće, ljudi se osjećaju manje snažnim kao građani nego kao potrošači na globalnim tržištima. Šta nam govori ova jednostavna statistika: danas u Britaniji, broj transakcija po debitnim karticama je deset puta viši nego što je bio 1991, dok je upotreba kreditnih kartica u opadanju. Danas ljudi stalno troše, i očekuju da usluge u javnom sektoru budu na istom nivou kvaliteta kao i u privatnom.

Obrazovanje za suočavanje sa izazovima međunarodne konkurencije

Ekonomska transformacija zemalja Istočne Evrope u pristupnoj fazi, i naravno Indije i Kine, ostavit će duboke posljedice na Evropu u narednih 20 godina.

Već postoje zle slutnje oko budućnosti industrijskog svijeta. Naime, i u Evropi i u Americi su prisutne moćne grupe koje insistiraju na većem naglasku na protekcionističkim politikama, u strahu od prijetećih utjecaja na rast i zapošljavanje.

Međutim, ovakav zaokret ka protekcionizmu izolirao bi Evropu od globalnih tržišta, koja upravo prolaze kroz revoluciju uzrokovanu rastućom produktivnom snagom Azije. Ovo bi imalo katastrofalne dugoročne posljedice po sposobnost Evrope da se natječe u globalnoj ekonomiji, i u končanici bi dovelo do erozije životnog standarda u EU.

Deficit Evrope u ekonomiji znanja također je u porastu, s tim što je učinak u UK nešto bolji od

evropskog prosjeka: nisu SAD jedina konkurentna prijetnja – Kina i Indija ih brzo sustižu.

Kako bi se održale aktivne socijalne države budućnosti, Evropa treba identificirati i graditi nove izvore komparativne prednosti. Bilo bi lakomisljeno posmatrati socijalnu koheziju i ekonomsku konkurentnost kao suprotnosti; to dvoje idu zajedno.

Stoga, investiranje u obrazovanje i obuku ostaje temeljna potreba Evrope. Trenutno je ulaganje na istraživanje unutar EU često raspodijeljeno među prevelikim brojem institucija. U SAD-u, istraživačka tijela su mnogo discipliniranija i koncentriraju sredstva na ograničen broj centara izvrsnosti. Amerika širi više obrazovanje bržom dinamikom. Evropa se mora promijeniti ukoliko želi održati korak sa sve bržom dinamikom produkcije znanja.

Zaključak: od države koja štiti ka državi koja osposobljava

Nakratko ću se osvrnuti na politička rješenja. Socijal-demokratija je kroz historiju nastojala da kombinira ekonomsku efikasnost i socijalnu pravdu. U kontekstu budućih izazova, socijalna država budućnosti će trebati osigurati sljedeće:

1. Prava koja su uvjetovana: Kao odgovor na raznolikost, eksplicitniji ugovor između etabliranih građana i društva. Uvjetovanost i transparentnost prava trebaju biti pojačane ukoliko se želi da ljudi nastave davati najmanje

trećinu svojih prihoda državi. Na primjer, beneficije trebaju biti uslovljene odgovarajućim ponašanjem, kao što je, na primjer, opredjeljenost da se istinski traži posao dok se prima pomoć za nezaposlenost.

2. Ponuditi veći izbor: Ljevica mora kanalisati jači kulturni i ekonomski individualizam održavajući solidarno kolektivno izdržavanje koje nudi i veći izbor, povećavajući ličnu kontrolu pojedinca u područjima kao što su fa-

kultativne ambulante ili škole. Ljudima treba omogućiti da direktnije oblikuju državnu socijalnu pomoć javne usluge, u skladu sa njihovim vlastitim potrebama.

3. Raspodjeljivati imovinu na široj osnovi: Dobra i imovina – plodovi našeg prosperiteta u globalnoj ekonomiji – trebaju biti šire raspodjeljivani. U UK, Vlada eksperimentira sa «dječijim obveznicama» («Baby Bonds») – štednim računima za svako dijete na koje država uplaćuje značajan doprinos. Naš izazov je da izgradimo socijalnu državu koja je primjerena svijetu veće nesigurnosti i promjenljivosti, ali isto tako većim težnjama i zahtjevima za samostalnošću.
4. Poticati socijalnu mobilnost: Socijalne države trebaju poticati težnje i socijalnu mobilnost, fokusirajući se na primjer na to da omoguće siromašnijim radnicima da se izvuku iz trajno nesigurnog, slabo plaćenog zaposlenja. To znači da treba štiti ljude, ne samo radna mjesta, provodeći takve politike koje ospo-

sobljavaju pojedince za promjene na tržištu rada.

5. Aktivirati znanje: Za Evropu, izazov leži u «aktiviranju znanja». Potrebni su poticaji za usmjeravanje više privatnih investicija u univerzitet. Svaki radnik bi trebao imati pravo na godišnji dodatak za doživotno učenje kako bi mogao platiti obuku ili školovanje.

Evropski socijalni model budućnosti zahtijeva osposobljavanje odnosno osnaživanje države za 21. vijek. Da bi se osigurala socijalna pravda u budućnosti biće neophodno izvršiti reformu socijalnih modela i socijalnih država u Evropi. Otvoreno govoreći, ljevica je u Evropi tokom posljednje decenije prečesto bila konzervativna, dok su upravo socijal-demokrati ti koji danas trebaju biti na strani modernizacije i promjena, u skladu novim realnostima ljudskih života. Da bi socijal-demokratija opstala, moramo učiniti više kako bi sustigli promjene u posljednjih dvadeset godina – moramo tražiti novi put u budućnost koji je i progresivan i pravičan.

